

Thus in this study we searched and certified the following elements:

- a) The principles of Athletics in Homeric epics (*ἄθλος-ἄθλον*).
- b) The equality of meaning in the terms «*ἄθλος-ἔρις-πόνος-ἄγών*» as regards the importance of the contest either in war or sport.
- c) The painful hardness in the contests of wrestling, boxing and rowing (*ἀλεγεινός, ἦ, ὄν*).
- d) The broad conscientiousness of the term «*ἄθλος-ἄγών*» in Homeric and following ancient Community.
- e) The development of the meaning in terms like «*ἀθλητής-ἀθλητική*» between Homeric period and the age of professional athletics.
- f) The broad meaning of the terms «*ἄγών-ἀγωνιστική*» and their delicate discrepancies as regards the assembly to observe the games, the way athletes were contesting, the contest for superiority and the expression of spirit of contest through an indicative verb.
- g) The identical meaning of the terms «*ἀγωνιστής-ἀθλητής*», and «*ἀγωνιστική-ἀθλητική*», which were later to differentiate.
- h) The term of «*γυμνός*» (naked), originated by ancient Greeks and according to which the training of the body undressed (since «*γυμνός*» and «*γυμναστική*») is necessary for the complete activity of it.
- i) The existing discrepancies between the terms: «*γυμναστική, παιδοτριβική, ἀλειπτική, ἀσκητική-γυμνάσιον, γυμναστήριον, παιδοτριβεῖον-γυμναστής, παιδοτρίβης, τέκτων, ἀλείπτης, γυμνασίαρχος-ἀγυμνάστης, ἀμελέτητος, ἄτριπτος, ἀνίδρωτος*».
- j) The use of term «*γυμναστική*» in the broad meaning of contemporary «*physical education*», as it has been defined by Plato and Aristotle.

**ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.—Τὸ «Κοινάριον» τοῦ Καμπανίας Θεοφίλου¹,
ὑπὸ Δημ. Γκίνη.** Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Παναγ. Πουλίτσα.

Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἐπιφανοῦς θεολόγου καὶ νομικοῦ τοῦ ἰη' αἰῶνος Θεοφίλου, ἐπισκόπου Καμπανίας, ὀλίγας πληροφορίας ἔχομεν ἀγνοοῦμεν ἀκόμη πότε οὗτος ἐγεννήθη, πότε ἀπέθανε, πότε ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Αἱ δύο θεμελιώδεις περὶ τοῦ Θεοφίλου μελέται, ἡ τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ὁ Καμπανίας Θεόφιλος, ἐν περ. Ἡπειρ. Χρονικὰ 2, 1927, σελ. 54-97 καὶ 245-268 καὶ ἡ τοῦ Βασιλείου Μυστακίδου, Θεοφίλου Καμπανίας ἔργα καὶ ἡμέραι, ἐν περ. Θεολογία 7, 1929, σελ. 49-60 καὶ 110-123, ἐβασίσθησαν, ἀμφοτέραι, ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Μονῇ Βλατέων τῆς Θεσσαλονίκης ὑπ' ἀριθ. 66 χφ. κώδικος, περιέχοντος διαφόρους ἐπιστολάς τοῦ Θεοφίλου ἢ πρὸς τὸν Θεόφιλον καὶ διάφορα ἄλλα ἔγγραφα. Ἡ πηγὴ αὕτη εἶναι βεβαίως σπουδαιοτάτη, ἰδίως διὰ τὴν

¹ Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν Συνεδρίαν τῆς 23 Φεβρουαρίου 1956 (βλ. Πρακτ. 31, 1956, σ. 146).

σχηματίσωμεν σαφή εικόνα περι τῆς δράσεως τοῦ Θεοφίλου ὡς ἐπισκόπου· ἀλλ' εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο μελέτας παρημελήθησαν, ἀτυχῶς, αἱ παλαιότεραι περι Θεοφίλου μαρτυρίαι· παρημελήθη ἐπίσης τὸ ἀνέκδοτον «Νομικόν» του, τὸ ὅποῖον μᾶς παρέχει πολύτιμα στοιχεῖα, ἰδίως διὰ τὰς κρίσεις τοῦ Θεοφίλου περι τοῦ ἀνωτάτου Κλήρου τῆς ἐποχῆς του καὶ διὰ τὴν ἔναντι τοῦ Κατακτητοῦ εὐψυχίαν του. Ἀποκαλῶ τὸ Νομικόν «ἀνέκδοτον», διότι ἡ δῆθεν ἔκδοσις του, ἀποσπασματικῶς, ὑπὸ τῶν Ταπεινοῦ καὶ Βασιλειάδου τὸ 1887, ἐγένετο μὲ ἀυθαίρετους προσθαφαιρέσεις· ἰδιαίτερος δὲ καὶ ἐπιμελῶς διεγράφησαν αἱ περι Κλήρου καὶ Τούρκων κρίσεις τοῦ Θεοφίλου, καὶ τοῦτο δι' εὐνόητους λόγους, δεδομένου ὅτι ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Πατριαρχείου.

Πρὶν ἢ εἰσελθῶ εἰς τὸ θέμα τῆς μελέτης μου ταύτης, ἐπιτραπήτω μοι νὰ διεξέλθω συντομώτατα τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ καταλήξωμεν ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ «Νομικοῦ» τοῦ Θεοφίλου. Εἶναι γνωστόν, ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Zachariä von Lingenthal, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκτύπωσίν του εἰς τὸν συντάκτην του. Προφανῶς οἱ λόγοι τῆς ἀρνήσεως ταύτης ἦσαν αἱ ἐν αὐτῷ εὐθαρσεῖς κρίσεις τοῦ Θεοφίλου περι τοῦ ἀνωτάτου Κλήρου τῆς ἐποχῆς του· θὰ σταχυολογήσω τινὰς ἐκ τούτων: «Ὅταν οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐνάρετοι ἀρνοῦνται νὰ γίνουν ἐπίσκοποι, καταλήγει νὰ γίνωνται οἱ οὐτιδανοί». «Τὸ πάλαί ἡ ἀρχιερωσύνη πταίουσεν τὴν βασιλείαν ἐδιώρθωσεν, ἥδη δὲ ἀπρακτεῖ· ὅχι πῶς ἔχασε τὸ ἀξίωμα τῆς, ἀλλ' ἔχασε τοὺς ἀξιόους ἀρχιερεῖς». «Τὰ ἔργα καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀρχιερέως δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀντίθετοι τῶν λόγων του». «Πόσοι κληρικοί, διὰ τὰ κακά των ἔργα, εἶναι ἄθλιοι;». «Εἰς μερικοὺς ἀμαθεῖς ἀρχιερεῖς...». Κατακρίνων δὲ ὁ Θεόφιλος τὸ «ναὶ ἢ οὐ» τοῦ Σπανοῦ εἰς τὸ κώλυμα γάμου ἐκ βαπτίσματος ζ' βαθμοῦ, ἐπιλέγει, ὅτι οὕτω: «φανερὰ ἄδειαν δίδει καὶ διδάσκει τοὺς προῖσταμένους τῆς ἀγίας καὶ ἀμώμου Ἐκκλησίας νὰ λαμβάνουν δῶρα καὶ νὰ τὰ συγχωροῦν, εἰ δὲ μὴ, νὰ τὰ ἐμποδίζουν».

Εἶναι προφανές, ὅτι αἱ κρίσεις αὗται ἠκούοντο δυσαρέστως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Συνόδου, τινὰ τῶν ὁποίων ἴσως ἐνδομύχως ἀνεγνώριζον ἐν τῷ προσώπῳ των τὸ εὐστοχον τῶν ἐπικρίσεων τοῦ Θεοφίλου καὶ εἶχον κάθε συμφέρον ν' ἀποτραπῆ ἢ διὰ τῆς ἐκτυπώσεως εὐρυτέρα διάδοσις τῶν κρίσεων τούτων. Ὁ Θεόφιλος ἐπέδειξεν ἀνεξαρτησίαν γνώμης καὶ θάρρος εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐπικρίσεών του, στηριζόμενος καὶ εἰς τὴν γενικὴν περι αὐτοῦ βαθυτάτην ἐκτίμησιν τῶν συγχρόνων του, διὰ τε τὰς θεολογικὰς του γνώσεις καὶ διὰ τὴν δρασίαν του ὡς ἐπισκόπου· ἡ φήμη του εἶχε κατὰ πολὺ ὑπερβῆ τὰ στενὰ ὄρια τῆς ἀσημάντου ἐπισκοπῆς του. Νομίζω ὅτι θὰ τὸν ἐμείωνέ τις, ἐάν, μετὰξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς εὐψυχίας του, συγκατέλεγε καὶ τὴν ὑπαρξίν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυρῶν προστατῶν, συγγενῶν του, μεγάλων ἀρχόντων, διότι τὴν ἰδίαν εὐψυχίαν ἐπέδειξεν ἐν τῷ Νομικῷ του καὶ ἀπέ-

ναντι τῶν Κατακτητῶν, ὠρισμένοι δὲ κρίσεις του, ἐὰν περιήρχοντο εἰς γνῶσιν τῶν Τούρκων, θὰ ἦσαν ὑπεραρκεταὶ διὰ τὴν θανατικὴν καταδίκην του, χωρὶς νὰ δύνανται βεβαίως νὰ τὸν σώσουν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυροὶ συγγενεῖς του. Θὰ σταχυολογήσω ἐκ τοῦ «Νομικοῦ» του μερικὰ σχετικὰ ἐδάφια: «Ὅταν τινὲς τῶν Χριστιανῶν... τρέχουν εἰς ἐξωτερικὰ κριτήρια... νὰ ἀποβάλλωνται καὶ νὰ μισοῦνται... ὅτι μόνοι τους ἐξεκόπησαν ἀπὸ τὴν ὁμήγυριν τῶν Χριστιανῶν... προτιμήσαντες τὴν ἀσέβειαν». Προκειμένου περὶ ἀδικημάτων διαπραττομένων ὑπὸ Χριστιανῶν, ἐκδικαζομένων, μοιραίως, ὑπὸ τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων, συμβουλεύει ὁ Θεόφιλος: «ἄς μὴ γίνονται ἐξώφορα καὶ δημοσιεύονται τὰ τοιαῦτα θανάσιμα πταίσματα· ὅτι πολλοί, συλληφθέντες πταῖσται ἐν τοιούτοις κακοῖς, παρὰ τῶν ἔξω, καὶ τὸ ζῆν κινδυνεύσαντες, ὡς ὀλιγόπιστοι καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀπώλεσαν». «... καὶ τότε τρέχουν οἱ ἄνθρωποι καὶ κρίνονται εἰς τοὺς ἀπίστους».

*

Ὁ Θεόφιλος συνήθιζε νὰ κρατῆ σημειώσεις καὶ νὰ συντάσῃ περιλήψεις ἐκ τῶν βιβλίων τὰ ὅποια ἐμελέτα. Αἱ «Σημειώσεις» του αὐταὶ περισώθησαν—ἀτυχῶς ἐν μέρει μόνον—μέχρις ἡμῶν ἀποτελοῦν τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3048, 3050, 3051, 3052 καὶ 3053 κώδικας χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἡμῶν, περιελθόντας εἰς αὐτὴν τὸ 1939. Ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, οἱ κώδικες αὐτοὶ παρέμειναν ἄγνωστοι μέχρι τοῦδε, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἴσως, ὅτι ὁ συντάκτης τῶν σχετικῶν δελτίων προσέγραψε τοὺς, ἐκ παραδρομῆς, εἰς τὸν γραμματέα τοῦ Θεοφίλου Γεώργιον Σκαρλάτον. Οἱ πέντε οὗτοι κώδικες, γραφέντες μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1760 καὶ 1792, φέρουν ἀριθμοὺς Α' ἕως Δ' καὶ Η'. Ἐπομένως λείπουν οἱ ἐνδιάμεσοι τόμοι Ε', ΣΤ' καὶ Ζ', ἴσως δὲ καὶ ἡ συνέχεια, μετὰ τὸν Η' τόμον. Ὁ Θεόφιλος ἀποκαλεῖ τὰς σημειώσεις του ταύτας «Κοινάριον», γράφων ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 3051 κώδικι (φ. 212α'): «Πίναξ κατὰ ἀλφάβητον τῶν ἐν τοῖς ε' τόμοις σημειωθεισῶν ἐν τῷ Κοιναρίῳ ὑποθέσεων κατὰ τὰ φύλλα τῶν ἀριθμῶν». Ἡ λέξις, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, εἶναι ἀθησαύριστος ὑπὸ τῶν λεξικογράφων ἴσως προέρχεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ *Coenarium* (λέξεως ἀναγραφομένης ὑπὸ τοῦ *Du Cange* ἐν τῷ *Λατινικῷ Λεξικῷ* του), παραγώγου ἐκ τῆς *coena*—δεῖπνον, ὅποτε σημαίνει: «τόπον ἐσιτάσεως»· ἡ ἔννοια εὐοδοῦται, ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Θεόφιλος, μεταφορικῶς, εἰς τοὺς τόμους αὐτοὺς εὔρισκε τὴν πνευματικὴν τροφήν του.

Ἡ ἔκτασις τῶν σωζομένων πέντε τόμων τοῦ «Κοιναρίου», ἐκ φύλλων 1586, εἰς μέγα σχῆμα καὶ πυκνογραμμένων, μᾶς δίδει, κατ' ἀναλογίαν, ἔκτασιν τῶν ὀκτῶ τόμων (ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ὑπῆρξε συνέχεια) ὑπὲρ τὰ 2500 φύλλα. Ἀκουσίως τὸ «Κοινάριον» μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν Μυριόβιβλον τοῦ Φωτίου. Εἰς ἄλλον, βεβαίως, σκοπὸν ἀπέβλεπεν ὁ Φώτιος—ἐὰν δεχθῶμεν ὡς πραγματικὴν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς «Βιβλιοθήκης» του—καὶ εἰς ἄλλον ὁ Θεόφιλος· οὗτος μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐνὸς συγγρα-

φέως εις τὸν ἄλλον, συνήθως, διὰ τῆς φράσεως: «ἔπειτα ἀναγινώσκειται...», ἢ: «ἔπεται μοι ἀνεγνώσθη...», περίπου ὅπως καὶ ὁ Φώτιος, τὴν Μυριόβιβλον τοῦ ὁποίου πλέον ἢ ἅπαξ εἶχεν ἀναγνώσει ὁ Θεόφιλος, ὡς ἀναγράφει ἐν τῷ Κοιναρίῳ (χφ. 3050, φ. 293α': «πάλιν ἀνέγνω τὴν Μυριόβιβλον Φωτίου»). Βεβαίως διὰ τοῦ Κοιναρίου δὲν πρόκειται νὰ πληροφορηθῶμεν τὴν ὑπαρξιν ἀπολεσθέντων ἔργων συγγραφέων ὅπως διὰ τῆς Μυριοβίβλου, διότι τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἀναγνωσθέντων βιβλίων ἦσαν ἔντυπα. Ἐσημείωσα μόνον δύο ἀνεκδότους, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἐπιστολὰς Εὐγενίου τοῦ Βουλγαρέως, τὴν μίαν πρὸς τινὰ Ἡσαίαν ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τριῶν θεολογικῶν θεμάτων καὶ τὴν ἄλλην πρὸς τὸν ἀρχιμανδρίτην τοῦ Π. Τάφου Ἀγάπιον ἢ τελευταία, γραφεῖσα ἐξ Ἰωαννίνων τὸ 1752, εἶναι πολύτιμος συμβολὴ διὰ τὸ ἀμφισβητούμενον ζήτημα, ἐὰν ὁ Βούλγαρις ἐσχολάρχησεν ἐν Ἰωαννίνοις ἅπαξ ἢ δὶς

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε περιελθουσῶν ἡμῖν πληροφοριῶν περὶ τοῦ Θεοφίλου, εἶχε διαπιστωθῆ ἡ μεγάλη θεολογικὴ καὶ νομικὴ μόρφωσις του· ἡ ἀνεύρεσις ὅμως τοῦ «Κοιναρίου» μᾶς ἀποκαλύπτει, ὅτι αἱ μελέται του καὶ αἱ γνώσεις του δὲν περιωρίζοντο μόνον ἐπὶ τῆς θεολογίας καὶ τῆς νομικῆς—ἂν καὶ καὶ εἰς τοῦτο ἂν περιωρίζοντο, θὰ ἦτο ὑπεραρκετὸν διὰ νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς ἓνα τῶν σοφωτέρων κληρικῶν τῆς ἐποχῆς του—ἀλλ' ἐπεξετείνοντο ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐπιστητοῦ· εἶναι καταπληκτικὸς—διὰ τὴν ἐποχὴν του—ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἐμελέτησεν ὁ Θεόφιλος καὶ ἔτι καταπληκτικωτέρα ἢ ἕκτασις τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα τὸν ἐνδιέφερον. Ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ, ἡ ἱστορία, ἡ ἰατρικὴ, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἡ χρονολογία (ἐκτός, ἐννοεῖται, τῆς θεολογίας καὶ τῆς νομικῆς) τὸν ἀπασχολοῦν ἐναλλάξ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 32 ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐπεκτείνεται ἡ σύνταξις τοῦ Κοιναρίου του. Ἰδιαιτέραν προκαλεῖ ἐντύπωσιν ἡ μελέτη πολλῶν βιβλίων εὐθὺς μόλις ἐκδίδονται. Ὅπως καὶ τὸν Φώτιον—διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὴν σύγκρισιν πρὸς τὴν Μυριόβιβλον—δὲν ἀπασχολεῖ τὸν Θεόφιλον ἡ ποίησις· ἐπίσης κοινὸν χαρακτηριστικὸν ἀμφοτέρων εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὰς συλλογὰς παροιμιῶν, ἀποφθεγμάτων κλπ. Πλὴν τῆς Συναγωγῆς παροιμιῶν τοῦ Μιχαήλου Ἀποστολίου, εἰς τοὺς πέντε τόμους τοῦ Κοιναρίου εἶναι ἐγκατεσπαρμένα διάφορα ἀποφθέγματα κλπ., καταλαμβάνοντα ἐν συνόλῳ 76 σελίδας.

Ὁ Θεόφιλος διὰ τοῦ Κοιναρίου του ἐμφανίζεται ὡς εἷς τῶν σπουδαιότερων ἐκπροσώπων τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀκμάσαντος ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἰη' αἰῶνα. Παρὰ τὴν βαθεῖαν θρησκευτικότητά του τὴν ὁποίαν μαρτυροῦσι τὸ «Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας» του (1780) καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν μέρος τοῦ «Νομικοῦ» του, παρέμεινε πνεῦμα ἄκρω φιλελεύθερον. Ἄξιος μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγαρέως, δὲν ἀποφεύγει τὴν συναναστροφὴν μὲ καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους κληρικούς, δὲν διστάζει νὰ μελετήσῃ τὸν Βολταῖρον, τὸ περὶ Ἀνεξιθρησκείας πῶνημα τοῦ Εὐγενίου, τὰς

κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους, τὰ ἐρωτικά μυθιστορήματα τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, τοῦ Ξενοφώντος τοῦ Ἐφεσίου, τοῦ Χαρίτωνος τοῦ Ἀφροδισιεύς, τὰ εἰδύλλια τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου, τὰ Ποιμενικά τοῦ Λόγγου.

Τὰ στενά ὄρια μιᾶς ἀνακοινώσεως δὲν ἐπιτρέπουν τὴν παράθεσιν τοῦ καταλόγου τῶν 140 περίπου συγγραφέων, οἱ ὅποιοι παρελαύνουν εἰς τοὺς πέντε σωθέντας τόμους τοῦ Κοιναρίου. Ὡς εἶναι φυσικόν, ἡ Θεολογία καταλαμβάνει τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, ἀντιπροσωπευμένη ὑπὸ 65 περίπου συγγραφέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀρκετοὶ διὰ πολυτόμων ἔργων, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος διὰ 13 τόμων, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας διὰ 6 τόμων, κλπ. Ἡ Νομικὴ ἐκπροσωπεῖται διὰ τῶν Ἰνστιτούτων Θεοφίλου τοῦ Ἀντικλήσορος, διὰ τοῦ Νομικοῦ Ποιήματος τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ, διὰ τοῦ Συντάγματος κατὰ Στοιχεῖον τοῦ Ματθαίου Βλαστάρους, διὰ τῆς Ἐξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοποπούλου, κατὰ μετάφρασιν Σπανοῦ, δι' ἐνὸς ἐκτεταμένου λατινικοῦ λεξικοῦ νομικῶν ὄρων. Ἡ Ἱστορία, διὰ τῆς Παλαιᾶς Ἱστορίας τοῦ Ρολλίνου (εἰς 16 τόμους), διὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, διὰ τῆς Ἐπιτομῆς Δίωνος ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ξιφιλίνου, διὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας τοῦ Νικηφόρου Γρηγοροῦ, κλπ. Ἡ Ἱατρικὴ, διὰ τῶν ἔργων τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Διοκλέους τοῦ Καρυστίου, τοῦ ἐκ Βελεσδονίου τῶν Ἀγράφων ἱατροῦ Νικολάου κλπ. Ἡ Φυσικὴ, διὰ τῶν Ἀποριῶν φυσικῶν τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάτου, διὰ τοῦ περὶ παλιρροιῶν σχεδίασματος τοῦ Εὐγενίου, κλπ. Ἡ Φιλοσοφία, διὰ τοῦ Ἐπικτήτου, τοῦ Ἱεροκλέους, τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, τοῦ Εὐναπίου κλπ. Ἡ Γεωγραφία, διὰ τοῦ Ἰωσήπου Μοισιοδάκος, τοῦ Γεωργίου Φατσέα, κλπ. Ἡ Ρητορικὴ, δι' ἔργων τοῦ Δημητρίου Φαληρέως, τοῦ Τιβηρίου, τοῦ Βικεντίου Δαμωδοῦ, τοῦ Λογγίνου, τοῦ Ἀμμωνίου, τοῦ Λεσβώνακτος, τοῦ Ἐρμογένους, τοῦ Ἰωάσαφ Κορνηλίου, κλπ. Ἡ Φιλολογία, διὰ τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ξενοφώντος, τῶν ἀττικῶν ρητόρων, τοῦ Συνεσίου, τοῦ Ἀρισταίνετου, τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, κλπ.

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ.—Ἐπὶ τοῦ **X** βιβλίου τῶν Στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου, ὑπὸ *Εὐαγγ. Σταμάτη**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Μιχ. Στεφανίδου¹.

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. 1. Τὸ X (10^{ον}) βιβλίον τῶν Στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου ἐθεωρεῖτο καὶ εἶναι τὸ δυσκολώτερον βιβλίον τῶν Στοιχείων. Ὁ Ὀλλανδὸς μαθηματικὸς Simon Stevin (1548-1620) τὸ ὠνόμασεν «ὁ σταυρὸς τοῦ μαρτυρίου τῶν μαθηματικῶν», ἐνῶ ὁ Γάλλος μαθηματικὸς Jean Montucla (1725-1799) ἀμφιβάλλει, ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν του θὰ ὑπῆρχε γεωμέτρης, ὅστις θὰ ἐτόλμα νὰ παρακολουθήσῃ τὸν Εὐκλείδην εἰς

* EVANGELOS STAMATIS, *Über das X. Buch der Elemente Euklids.*

¹ Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν Συνεδρίαν τῆς 17 Ἰανουαρίου 1957.